

תשובה מאת הגאון האדר"ת זצ"ל

(מכ"ק)

עריכה והערות: אליהו עקיבא טיילור

שאלה: מי שנזדמן לו אתרוג חדש למצותו, האם יכול להפטר בברכת שהחינו שמברך עליו במצותו, גם על אכילתו.

א. תשובה: שאלה זו נשאלתי מכב' אחי הרה"ג שיח' ולענ"ד לדבר בזה מעט. הנה ידוע מה שנחלקו הפוסקים אם לברך שהחיינו בעת האכילה או בעת ראיית הפרי. דעת הגר"א ז"ל לברך תיכף בשעת ראייה ולא כדעת השו"ע דמברך בשעת אכילת הפרי, עיין או"ח ס' רכ"ה, וא"כ לא יצויר דין זה לפי מה דקי"ל דאתרוג שהוקצה למצותו אסור לאכלו, ורק משכחת ליה לרב דס"ל בהפריש ז' אתרוגים. לו ימים.²

אך כבר הבאתי ראיה מוכרחת דבשעת אכילה הוא דצריך לברך, מהא דאייתא בירושלמי שלהי קידושין³ עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עיני ולא אכל, ופירושוהו לענין שהחיינו שלא אכל כדי לברך עליו שהחיינו, וכך כתב הגר"א ז"ל בעצמו באו"ח סוף סימן תקנ"א (ס"ק ס"ב), א"כ מבואר להדיא דבשעת אכילה הוא דמברך, וא"כ דין זה לא משכחת ליה כלל רק בכה"ג.

אך איך שיהיה שאלה נאה והערה יפה היא, ויש להביא ראיה מהא דברכות מ"ב דדין שבתוך הסעודה – אין יין שלפני הסעודה פוטרו, משום שזה לשותות וזה לשרות, ואם כן הכי נמי כל שאין הברכות לכונה אחת אינה פוטרת זו את זו, דזה למצוה וזה להנאה. ומצאתי ממש סברא כזו להדיא בנויר ס': שאלו תלמידיו לרשב"י נזיר שהיה מצורע מהו לגלח תגלחת אחת ויעלה לו לזו ולזו. ואמר להם אם זה לגדל שער וזה לגדל שער, יפה אמרתם, אבל זו לגלח וזו לגדל שער, היאך אפשר לגלח תגלחת אחת לשניהם. וא"כ דומיא דהכי בני"ד י"ל דאין פוטרת בברכה אחת.

ולכאורה יש לעיין בזה אטו בגלוח הנזיר ומצורע צריך לכוון כונה זו, דמשום זה אינו עולה גלוח אחד לשניהם. ודוחק לומר דרשב"י לשיטתיה דדרש טעמא דקרא לדיריה דס"ל דמצוות צריכות כונה, וצריך לכוון בגלוחם בזה לגלח ובזה לגדל וא"כ מהאי טעמא אינו מועיל גלוח אחד לשניהם. זה אינו, דהרמב"ם נמי פסק כרשב"י בהא אע"ג דלא קי"ל כוותיה בטעמא דקרא, וגם דוחק לומר כן. ונראה לומר דס"ל לרשב"י דאין עושים מצוות חבילות חבילות הוא מדאורייתא, עיין בבלי מ"ק ח' ב' ובירושלמי שם דה"ט דאין נושאים נשים במועד דאין עושים מצוות חבילות חבילות, וא"כ ה"נ כשמגלח גלוח אחד לשניהם הוי חבילות חבילות, ואפילו תימא דהוא רק מדרבנן, י"ל דגם רשב"י

1. "הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחינו. אפי' רואה ביד חבירו או על האילן ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה". וכתב הגר"א ב"ה "ונהגו" לעיין במג"א בשם הסמ"ק. וכוננו למה שכתב המ"א בס"ק ז' "דמי שאינו נהנה בראותו רק באכילתו מברך באכילתו". וכתב המחזה"ש: "ומה"ט תקנו שכל אחד יברך בשעת אכילה ולא פלוג". ומשמע דלא כגר"א, אולם הרמשק אלעזר הבין אחרת מהמחזה"ש דכתב "דדוקא אם אינו נהנה בראיה יברך בשעת אכילה", ודבריו הם כדברי הרב המחבר ז"ל ולכתחילה לברך בשעת ראייה.
2. טובה מו..
3. סוף פ' ד', "עתיד אדם וכו' רב לעזר. חשש להרא שמועתא ומצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא". ועיין בני"כ שם.
4. "תגלחת מצורע לגדל שמכאן ועד ז' ימים צריך לגלח תגלחת שניה". מתוך דברי רש"י שם.

מדרבנן הוא דקאמר, וא"כ י"ל דגם בנדון דידן הוא כן דה"ל חבילות חבילות וכדאיתא בפסחים קה: דאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד, וה"ט נמי דאין חותמין בברכה בשתיים משום דאין עושים מצוות חבילות חבילות כמ"ש בברכות מט. וא"כ גם בנ"ד אין לפטור אותם בברכה אחת.

אך דבר זה תליא ברש"י ורמב"ם שנחלקו בפ' הגמ' בסוטה, ע"ש היטב. ובמג"א ס"ק מז. אולם לאחר העיון נראה דדבר זה רחוק מאד מסברת אין עושים מצוות חבילות חבילות ואינו דומה כלל לזה.⁵

וגם בעיקר הדבר לא דמי סברא זו כלל להא דנזיר שם, דהכא עצם הברכה היא כונת הודאה לה' שזכה לחיות עד עתה, א"כ מה לי ברכת שהחיינו על המצוה מה לי ברכתו על האכילה, והנאה גשמית כהנאה רוחנית וודאי ליכא חילוק, אך מהא דברכות שזה לשונות וזה לשרות משם יש להביא ראיה שפיר לנדון זה. אבל מה אעשה ומצאתי להדיא במדרכי בשלהי סוכה⁶ שכתב דהמברך קדוש בליל ר"ה על יין חדש דיכול לפטור הזמן להיין עם הזמן של ר"ה ביחד דכי היכי שבליילי סוכות פוטרת זמן לעשיית הסוכה והקדוש של יו"ט, ה"נ דכוותיה ע"ש. ובעניי לא זכיתי להביא דודאי שם שפיר דמי דשניהם מענין אחד הם, דהם ברכות הודאה על המצוות, מה לי מצות סוכה מה לי מצות יו"ט, משא"כ בזמן של יין חדש, היא שמחת הנאת גופני וגשמי, ודאי י"ל כאן שהיא ממין אחר אינו נפטרת.

5. מובא בגמ' סוטה שם הלכה "שאינן משקין שתי סטות כאחת. ונחלקו שם בגמ' בטעם הדבר. ולאחר שהגמ' מעמידה אוקימתא מקשה הגמ' איך אפשר להשקות שתי סטות ביחד והרי אין עושים מצוות ח"ח. והביאה הגמ' ברייתא להוכיח שאין משקין שתי סטות ביחד מטעם זה. ומתרת הגמ' דכאן בכהן אחד וכאן בשני כהנים. ונחלקו תוס' ורמב"ם בפירוש הגמ'. תוס' מפרש "שאינן משקין" פירושו שאין מעמידים שתייהן בעורה בבת אחת ואע"פ שאין שוות כאחת, וממילא תירוץ הגמ' "כאן בכהן אחד כאן בשני כהנים" פירושו שאם כהן אחד מעמיד אותם הוא חבילות חבילות, אבל אם שנים מעמידים לא היו ח"ח. הרמב"ם מפרש שאין זה תלוי בהעמדה אלא בהשקיה עצמה. וכלשונו בהל' סוטה פ' ד' הלכ' ב' "ואין משקין שני סטות כאחת שטאמר והעמיד אותה", ולפ"ז הוא מסביר את תירוץ הגמ' שאם שני כהנים משקין בבת אחת הוא חבילות חבילות אבל אם כהן אחד משקה אותן הרי הוא משקה זו אחר זו ולא היו ח"ח. כך המחלוקת מתפרשת מדברי המג"א. וכך מסכם המח"ש את מחלוקת תוס' ורמב"ם "דעולה מדברי המג"א פליגי בזה הרמב"ם ותוס', דלרמב"ם האסור חבילות הוא בעשיית מצוות בת אחת אבל בהעמדה או ההבאה למצוות ל"ל בה, ולתוס' איפכא תליא, בהעמדה והבאה למצוה בבת אחת ובעשיית המצוה ל"ל בה". והנה לפ"ז במקרה דנן כיון שהתגלחת היא המצוה הוי חבילות חבילות רק לשיטת הרמב"ם שלפיו הוי תלוי בעשיית המצוות משא"כ לשיטת תוס' דהוי חבילות חבילות רק בהכנה למצוות, כאן לא הוי חבילות חבילות כי הוא עוסק במצוה עצמה אולם דחה הגמ"מ דבר זה שאין דמיון כלל לסברת א"ע מצוות ח"ח, ונראה שהסיבה היא דכלל זה שייך רק כאשר עושים שתי פעולות ביחד. כי על זה שייך לומר דהוי עליו כמשאוי, אולם כמשדובר בפעולה אחת אע"פ שיש שתי כוונות דבבר לא שייך לומר על זה אין עושים מצוות ח"ח כי לא נראה עליו כמשאוי בעשותו פעולה זו, וע"כ דחה הגמ"מ כי במקרה של תגלחת לנזיר מצורע פעולת התגלחת היא אחת אלא דתלוי בשתי כוונות וע"כ לא שייך כאן אין עושים מצוות ח"ח. ונמצא סברא זו באגרות הראיה (הוצאת שנת תרפ"ג) באגרת בתאריך י"ג טבת תרע"ו, מיהו בסוף האגרת הביא חתנו מרן הגר"א זצ"ל בשם בנו מרן הגר"צ זצ"ל שיש מקום לחלוק על סברא זו ע"פ תוס' במו"ק ח: ד"ה "לפני" דשם הם חולקים על התוס' בסוטה וסוברים שאין עושים מצוות ח"ח הוא דאורייתא והוסיפו טעמא רמילתא "דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה", ולפ"ז שייך לומר אעמח"ח אפי' בפעולה אחת בשתי כוונות כי צריך שיהא לבו פנוי לכוונה אחת בלבד, וא"כ חזינן דהוי פלוגתא בין תוס' בסוטה הסוברים בטעם הסברא (שהיא מדרבנן) שהוא דמחזי כמשאוי, וא"כ בפעולה אחת ושתי כוונות שפיר ניתן לעשות כמבואר לעיל, לבין תוס' במו"ק דסוברים דסברא זו הוי מדאורייתא וטעם הדבר משום שיהא לבו פנוי וכו'. ועיין באגרת הנ"ל שהוסיף הרב ז"ל לבאר דמחלוקת זו אפשר דתלויה במחלוקת אם מצוות צריכות כונה או לא, ואכמ"ל. ואם כניס דברינו בכונת הגאון האדו"ר ז"ת הרי שלפי שיטתם שלתוס' במו"ק אין הדבר רחוק כלל מסברת אעמח"ח. וצל"ע.

6. ס' תשס"ו.

אמנם הרי אנו רואים שבכל ר"ה אנו לוקחים בלל ב' פרי חדש או בגד חדש להוציא מספק ברכת שהחיינו, הא קמן שכולם הסכימו כדברי המרדכי, ויש לדחות קצת דשם מספק אנו מוכרחים לעשות כן משא"כ בודאי, י"ל דאין לעשות כן. ועיין בסוכה מ"א. דנחלקו ר"י וחכמים דהיו לפניו הרבה מצוות דלרבנן מברך על כולם ביחד, ור"י ס"ל דצריך לברך על כל או"א בפני עצמו מדכתיב "ברוך ה' יום יום", וכי ביום מברכים אותו ובלילה אין מברכים אותו, אלא על כל יום יום תן לו ברכה בפ"ע, ה"נ על כל מצוה ומצוה תן לו ברכה בפני עצמו, ועיין ברכות מ' א' דס"ל ה"נ בברכות הנהנין, א"כ י"ל דכ"ש בברכת הנהנין והמצוות שאירעו יחד דצריך לברך לר"י על כל אחד ואחד בפני עצמו. ונראה לע"ד דלא לחנם הוקבעו פלוגתת רבנן ור"י לשם דלכאורה לא שייך שם מידי. [ועי' ברש"י]⁷ ולדברינו י"ל דקאי אהא דאיתא שם, אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דמסדר להו לכולהו אכסא דקדושא וע"ש בתוס', וא"כ ס"ל דברכת שהחיינו שעל היין פוטרת שהחיינו של עשיית סוכה ולזה שייך פלוגתת ר"י ורבנן, וא"כ לפי פסק הפוסקים⁸ כר"י שפיר י"ל דשהחיינו לברכת המצוות חדא הוא, אבל שהחיינו להנאת הגוף שאני. וספק זה יש להסתפק ברואה את חבירו לאחר שלשים יום דק"ל דמברך שהחיינו אם פוטרת או גם ברכת שהחיינו של פרי ובגד חדש, ונראה דהני שפיר מיפטרי דתרווייהו הנאת גוף נינהו.

ב. וראיתי להעתיק פה גריד אחד מחידושי לביצה משנה זו בס"ד וז"ל שם.

טו: "אבל הלל הזקן מדה אחרת היה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך ה' יום יום". עיין ברכות מ. דריש מזה "לכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו".⁹ א"כ נראה דלא ס"ל כהלל הזקן. ואולי האי טעמא דהאחרונים¹⁰ שכתבו לעשות כשמאי, ועיין בפירוש עה"ת לרמב"ן ז"ל פ' יתרו. ואולם שם נמי לא פסקו כר"י רק כרבנן,¹¹ ורק כר"י דסוכה מו. הוא דפסקו דעל כל מצוה ומצוה תן לו מעין ברכותיו ואינו מברך על כל המצוות כולם ביחד "על המצוות". ולפ"ז מוכח דמחלקינן בין ברכות הנהנין לברכות המצוות, דברכות הנהנין אין מברכים על כל אחד ואחד בפני עצמו משא"כ בברכות המצוות פסקינן כר"י דצריך לברך על כל אחד בפני עצמו, וי"ל דדוקא במצוות שיש לכל אחד ואחד ברכה מיוחדת בפני עצמו הוא דלא תימא שיברך לכולם ברכה אחת, רק ברכה הראויה לה אבל בברכת הנהנין מעיקרא לא רצו לתקן לכל מיני עשבים ברכה מיוחדת, רק ברכה אחת לכל מיני פרי האדמה. ויש לי לדון דכי היכי דאיתא שם "כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו" וכן כל מצוה ומצוה, ה"נ מאי טעמא לא נאמר דכל אחד ואחד תן לו מעין ברכותיו, וא"כ כשיזדמנו הרבה אנשים הצריכים לברך ביחד למה לא נאמר דכל אחד ואחד מברך בפ"ע ולא שאחד יוציא את כולם. ועיין ברכות ג'. דב"ש וב"ה נחלקו בכה"ג וס"ל לבי"ה דרוב עם הדרת מלך וע"כ מוציא אחד את כולם. ומאי טעמא לא נאמר כסברא לעיל והנה בתוספ' שנויה שם להיפך ע"ש.

7. דרש"י מפרש ש"מצוות הרבה" מדובר ב"ליטול לולב, לישב בסוכה" וכו' דהיינו מענינא דגמ'.

8. רמב"ם הל' ברכות פ' יא' הל' י'.

9. עיין ברש"י שם "שבת מעין שבת, יו"ט מעין יו"ט".

10. עיין בקרבן נתנאל בביצה טו. אות [ח] שהביא דברי האור זרוע הפוסק כשמאי ודוחה את דבריו וכפי שדחה הרמב"ן עה"ת שמות כ ח הסובר שזוהי דעת יחיד והדין עם בי"ה, אולם נפסק בדרכי משה וב"ח ומ"א בס' ר"נ דיש לעשות כב"ש.

11. בברכות לה. מובאת מחלוקת בין ר"י ות"ק. שת"ק סובר שעל ירקות מברכים בורא פרי האדמה. ור"י סובר שמברכים בורא מיני דשאים. ומסביר רש"י "לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים וכו' כג' קטניות ור"י בעי היכר ברכה לכל מין ומין". ופסקו דלא כר"י. וממילא הקושי גלוי – מדוע לגבי ברכות הנהנין אין צורך בברכות נפרדות לכל מין ומין ובסוכה פוסקים כר"י שיש לקבוע ברכה לכל מצוה ומצוה.

וא"כ י"ל דב"ש ובי"ה בשיטתייהו קיימי במאי דנחלקו הכא והרי זה כמבואר¹². אך יש לחלק דבברכת המצוות שפיר י"ל דמברך כל אחד ואחד בפני עצמו כדק"ל בהיו לפניו מצוות הרבה, אבל בברכות הנהנין י"ל דמברך אחד לכולם ודו"ק. ועיין בספר הקובץ על הרמב"ם פ' ו' מעירובין הל' כב' הביאו בשם תשובת מהר"ם די בוטין שאם צריך להניח עירוב חצירות וערוב תבשילין מברך על כולם "על מצות עירוב", והוא ז"ל (בעל הקובץ) הביא ראיה לזה מדברי הרמב"ם פ' ח' הל' ו' ממצה דכתב הרמב"ם דכשיאכל הכרוכה יברך על מצות ומרורים וכשיאכל בפני עצמו מברך על מצה בפ"ע ועל מרור בפ"ע, ופלא שלא זכרו דברי הגמ' דסוכה ומדברי הרמב"ם פ' יא' מברכות שפסק כר"י דצריך לברך על כל אחד ואחד בפ"ע. – אלא דמספק"ל די"ל דכולם שם עירוב עליהם. סגי ליה בחד ברכה לכולם ולא דמי לשם¹³. ורק דאינהו ס"ל דמברך על מצות עירוב, ולדידי בעניי נ"ל דצריך לברך על מצות עירובין לשון רבים, וצ"ע.

שוב נזכרתי מדברי הרמב"ם פ' א' ממעשרות הל' ט"ז שכתב דהמפריש תרומה ומעשר וכ' כל אחד מברך ברכה אחד, ובע"כ כדברינו¹⁴. ובוה נדחו דברי המג"א שכתב להביא ראיה מזה לענין ברכת תפילין דצריך לברך ברכה על כל אחד ואחד בפני עצמו מהך דק"ל כר"י בס' ר"פ ס"ק ט', ולהאמור אין ראיה¹⁵. ונראה לי יותר לומר דאף ר"י דס"ל דצריך להזכיר כל ברכה וברכה, נמי אין כוונתו דוקא שיאמר בשם ומלכות על כל אחד ואחד בפני עצמו דצריך להזכיר מצוות כל אחד בפרטות, ולא כת"ק דס"ל שמברך על המצוות בכלל, אלא צריך להזכירם בפרט ולומר על

12. הנה יש לדון בדבריו שהרי הגמ' מסבירה שם בברכות נג. טעם ב"ש שהוא משום בטול בית מדרש, ולכאורה נראה לדייק שזה דוקא בב"מ משום בטול תורה אולם במקום אחר ב"ש מסכימים לסברת ב"ה. וכן משמע מהגאון בבבאור באור"ח ס' ח' סע"ק ה': אמנם נראה לפרש פירוש חדש בגמ' ע"פ דברי האבן העזר בס' קט"ח הרוצה ליישב את קושית המג"א על המדרש"ל הסובר שבמקרה שיש לאחד פרוסה שלמה ופרוסה שאינה שלמה, יברך על השלימה ויתן לאורח את הפרוסה. והקשה המ"א "וצ"ע דהיאך נעשה פשרה שלא נזכרה בגמ' דהא אפ' ב"מ מבטלים שיברך אחד לכולם משום ברוב עם הדרת מלך" וכו'. וישב האבן העזר "דשאני התם דהם לומדים ואין שומעים כל אחד ברכת חבירו, משום הכי אי יברכו כל אחד ליכא ברוב עם וכו' אבל כאן בין שיברכו בבת אחת או בזה אחר זה וישמעו ברכת חבירו ויענו כל אחד אמן איכא ברוב עם וכו'" עכ"ד. ומשמע מדבריו שיש עוד גדר של ברוב עם, והוא שכולם יברכו ביחד ואיכא בזה הדרת מלך, אלא בב"מ כיון שלומדים ואין שומעים את השני לא יברכו ביחד ולכן ב"ה סוברים שיפסיקו את הלמוד ואחד יברך לכולם דבין כך ובין כך איכא הדרת מלך. ולפ"ז מובנים דברי ב"ש, דכיון שהם סוברים כשיטת ר"י שיתן לכל אחד מעין ברכותיו וממילא גם כל אחד יברך את ברכותיו כדברי הגה"מ, כרי לקיים "ברוב עם" העצה היא שכולם יברכו ביחד בקול רם. ובוה מתקיימים שני דברים. א. תן לכל אחד מעין מברכותיו. ב. ברוב עם הדרת מלך. אולם במקרה של הבדלה אי"א שכולם יברכו ביחד משום בטול תורה וע"כ כל אחד יברך לעצמו, ובמקום שאין בטול תורה סוברים ב"ש כב"ה שיברכו ברוב עם אולם לא כדרכו של ב"ה שאחד יברך לכולם אלא דוקא כולם ביחד.

13. עיין בהערות לסדר עולת ראייה אות א, פ"ו בסופו.

14. דהיינו שמברך "להפריש תרומות ומעשרות" כפי שכותב הרמב"ם בלשון רבים.

15. נראה כוונתו בזה דשם מדובר איך לנקד "מצוות תפילין". האם כהולם בו"ו ואז הפירוש בלשון רבים, או דצריך להיות בפתח דהיינו לשון יחיד. והביא המג"א בשם הל"ח דצריך להיות בפתח תחת הוי"ו דקאי רק על הראש לחוד, ואפ' לשיטת הטור דקאי גם על של יד מ"מ נהג הל"ח לברך בפתח דשניהם כחדא חשיבי. והוסיף על זה המג"א דכיון דפסקין בסוכה מ"ו כר"י לאסור לברך "על מצוות" על שני מצוות כאחד, אלא ע"כ שניהם כאחד חשיבי. והביא ראיה מפס' "מצות ה' ברה" וקאי על כל המצוות, וכפי שביאר המהר"ש "וע"כ משום דכל המצוות קשורים ואחוזים זה בזה ולכן אפ' מצוות רבות יש לקרותן בלשון יחיד וכו'" ע"ש. מבאר הגה"מ ז"ל דלכאורה אין ראיה דמוכח מהרמב"ם דאפי' אם המצוות קשורים זה בזה. בכל אופן צריכים להזכיר בלשון רבים.

מצות ציצית ותפילין. וא"כ י"ל שפיר דלענין מעשרות כשאומר להפריש תרומות ומעשרות הרי הוא עושה כר"י, ולרבנן היה די שיאמר על המצות. וא"כ ה"נ לענין עירובין לשיטת ר"י יאמר על מצות עירובין או עירובי חצירות ותחומין, ומדלא כתב דצריך לברך בציצית ותפילין על "מצות ציצית ותפילין", נ"ל מזה דבמצות פרודות כציצית ותפילין צריך לברך על כל אחד ואחד בפרט בשם ומלכות מיוחד לכל אחד וש"ך על זה יותר תן לו מעין ברכותיו, אבל במצוה שכוללת הרבה מצות יחד כמו עירובין שזכרנו סגי שיפרוט בכלל שם ומלכות אחד וכאמור, וא"כ י"ל ה"נ בתרומות ומעשרות אפשר דסגי כשאומר על הפרשת תרו"מ אף לר"י. וא"כ ה"נ לענין תפילין, וצ"ע. ואולם דברי הרמב"ם במה שכתב דמברך על מצות ומרורים נצרך לומר דכיון דמרור הוא טפל למצה ופסח א"כ חד מצוה נינהו ויכול הוא לכוללו יחד בשם ומלכות אחד וש"ד, ואפשר לומר דבלי זה קשה טובא קושיית הלח"מ¹⁶ שם דהוא דלא כדעת הגמ' ע"ש. ותו קשה כיון דבאמת סגי בחד ברכה, א"כ מאי טעמא לא יברך לעולם רק ברכה אחת והרי הו"ל ברכה לבטלה.

וגנאה דהגרע"א בתוספותיו הקשה בריש ברכות איך אמרינן דעבד כמר עבד וכו'. והא לא שייך כן רק מדרבנן אבל ק"ש דאורייתא הרי ספיקא לחומרא. ואולם הארכתני במקום אחר דהא דפסקינן שם כר"י וכרבנן אינו מצד ספק רק דהלכה כתרונהו, ויעשה כל אחד כמו שירצה, וא"כ ה"נ בק"ש דאורייתא, וכך משמע לאחרונים מגדולי זמננו¹⁷ שכ"כ.

16. כתב הרמב"ם "ואז"כ כורך מצוה ומרור כאחת ומטבל בחרוסת ומברך.. על אכילת מצות ומרורין ואוכלן, ואם אבל מצוה בפני עצמו ומרור בפני עצמו מברך על זה בפ"ע ועל זה בפ"ע". והקשה הלח"מ דכיון שהרמב"ם חשש לשיטת הל' לשיטת חכמים, איך כתב בזמן שביהמ"ק קיים רצה עושה זה רצה עושה זה, היה לו לומר שיעשה שניהם מספק כמו בזמן הזה. ותירץ שגם הרמב"ם סובר שצריך לאכול את שניהם אלא דמייירי לענין ברכות, דהיינו שאם אכל הכורך תחילה מברך על אכילת מצות ומרורין ופוסט מה שיאכל אח"כ כל אחד לבדו, ואם אכל כל אחד ואחד תחילה, מברך על כל אחד לבדו ופוסט הכורך שיעשה בסוף. ואינו נחשב להפסק בזה שאכל כ"א בנפרד תחילה בין הברכה וכורך דהכל ענין אחד הוא, ומבאר הגה"מ דלולי דבריו שכתב קודם שהמרור הוא טפל למצה ולכן אפשר לכוללו בברכה אחת אפי' לשיטת חכמים, לא היה אפשר לתרץ את תירוצו של הלח"מ כי אם אכל את הכורך תחילה וברך לא היה מוציא בזה את המצוה לשיטת חכמים בברכה כי עדיין לא בירך על המרור, ועל כרחק כדבריו.

17. וכעין דברים אלו כתב אביו הגאון ר' בנימין בספרו "משנת בנימין" על קושיות רע"א על המשנה שם בברכות שהקשה שם מסוג' בשבועות מח: דחולקים רב ושמואל הסוברים דאין אדם מוריש שבועה לבנו, ור"א סובר דאדם מוריש שבועה לבנו, ומסיקה הגמ' שם "השואל דלא איתמר הלכתא לא כרב ושמואל ולא כר"א, האי דיינא דעבד כרב ושמואל עבד, דעבד כר' אלעזר עבד". ומקשה ה"משנת בנימין" דאם אומרים כלל זה כשמסופקים לפי מי ההלכה, הרי ק"ל דממונא מספיקא לא מפיקין, ותירץ דמשמע שם דמדקאמר על רב ושמואל "הבו דלא להוסיף עליה" ש"מ דלעיקרא דדינא הלכה כר"א, אלא הדין שעשה כרב ושמואל עבד ולא טעות היא, א"כ ה"נ י"ל דט"ל שעיקר הדין עם ר"י אלא דעבד כרבנן עבד. דאם נאמר שעיקר ספיקא של הגמ' היא אם הלכה כרב שפסק כר"י או הלכה כר"ה שפסק כרבנן, היו צריכים להשתמש בכלל של יחיד זרבים הלכה כרבים, אע"כ דסברה הגמ' יותר כר"י, אולם העושה כרבנן לא הפסיד, ע"כ תורף דבריו. ולכאורה יש להביא סיוע לדבריו ממה דאיתא בעירובין מו. "...ותניא מעשה ועשה רבי כר"א, לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, מאי לאחר שנזכר, אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כר"א אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עבד כותיה, אלא דלא איתמר הלכתא לא כר"א ולא כרבנן, לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק". מבואר מהגמ' הנ"ל דעל אף שלא נפסקה ההלכה כאחד מהם, כיון דיחיד נגזר רבים הלכה כרבים. אע"כ צריך לומר כדברי ה"משנת בנימין" דהסיבה שלא אמרו הלכה כרבים בסוגיא דברכות היא משום שהסברא נוטה לשיטת ר"י אלא העושה כרבנן לא הפסיד. אולם י"ל דרע"א הוא לשיטתו בהסבר כלל זה שהוא ספק שקול ולא הלכה כשניהם או נוטה לאחד מהם שהרי בסוג' שם בשבועות מעיר רע"א בגלה"ש לעיין בב"ב ס"ב: בתד"ה "איתמר", ובסוף הדי"ה איתא "והיכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וט"ל לדין כחד מיניהו

ומסבירא זו י"ל נמי לענין כרוכה דהלל ורבנן דמסקינן בפסחים קט"ו א' דעבד כמאן עביד נמי כן. דברצוננו תלוי אם רוצה עושה כהלל ואחר כך כרבנן, דאם לא כן קשה – כיון דאוכל הכריכה בלא ברכה הרי הלכה כחכמים דהלל היה מברך, אבל להאמור אתי שפיר דאם רוצה כורך ומברך כהלל ואח"כ אוכל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו כחכמים, ואם רוצה מברך בתחילה על כל אחד בפ"ע ואח"כ כורך ואוכל בלא ברכה כהלל, וא"כ א"ש הכל. מיושב קושית הלח"מ וכן קושיתנו דאינו ענין כלל ליש לפננו מצוות הרבה. דהך על מצות ומרורים היינו מצות כריכה וחדא מצוה היא, וזה ברור.

ג. נחזור לראשונות – לענ"ד נראה לדברינו דכל אחד ואחד תן לו מעין ברכתיו א"כ בברכת המצוות טוב יותר שלא יוציא אחד את חבירו, ויברך כל אחד בפ"ע, ורק בברכת הנהנין י"ל דאחד מברך לכולם דברוב עם הדרת מלך כמש"כ שם בברכות, וא"כ מה שאנו נוהגים להוציא אחד ידי כולם בקדוש בשבת ויו"ט. דיותר נכון לקדש כל אחד בפ"ע וע' ר"ה כט; פסחים נד; וכן בברכת מצות קריאת המגילה ותקיעת שופר דכוותיהוה אולי יותר טוב לברך כל אחד בפני עצמו¹⁸.

ואולי די בזה להמליץ על אחינו בניי בכמה מקומות אשר צווחו על זה מרבוננו האחרונים באמירת ברכות השחר שכולם אומרים בפני עצמם. עין ס' ו' ובספר שערי תשובה ואה"ח¹⁹ שם, ואף דכתבנו דברכות הנהנין שאני דשיך ברוב עם הדרת מלך אין לומר דברכת השבח הו"ל נמי כברכת הנהנין, וב"ש וב"ה קימי רק בברכת בורא מאורי האש דהוא בה"נ²⁰ משא"כ הני ברכות, ויותר י"ל דזהו לדידהו שהיו מכונים לשמוע, משא"כ לדידן²¹, אף בכה"ג [דהיינו ברכת המצוות] י"ל דלברך כל אחד עדיף מטעם שהזכרנו.

ועבד, מאי דעבד עבד, דהכי אמר בפ' כל הנשבעין השתא דלא איתמר לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, ואי מספקא לדיין כמאן הלכתא, המע"ה ע"כ. ומוכח מדברי התוס' כשהגמ' אומרת 'הלכתא לא כמר ולא כמר' וכו' הוי משום ספק והדיין יפסוק כאחד מהם, ואם גם הוא מסתפק הדין הוא המע"ה. ומשמע כדברי רע"א. אולם יש להעיר דאין זה סתירה לדברי הגה"מ ולאביו ה"משת בנימין" כי יש לחלק בין מצות לבין דיני ממונות, דבדיני ממונות צריך הכרעה ברורה של הלכה ממי מוציאיים ולמי נותנים וא"א ששניהם יהיו כהלכה, ע"כ הדבר נשאר ספק, וההכרעה מתקבלת כאיזה מן השיטות וכמפורש בסנהדרין ג. ובחור"מ כה סע' ג' ובנ"כ שם. אולם במצוות הפירוש של כלל זה הוא שההלכה לא הוכרעה כאחד מהם ושניהם הם להלכה והעושה כאחד מהם לא הפסיד. ועיין ברמב"ן בהקדמתו לספק מלחמות ה' במש"כ 'שאין סברות התורה כחכמת ההגיסה שאם האמת כדברי זה א"א שיהיה האמת כדברי חבירו האומר באופן אחר, משא"כ בתורה' וכו'. וע"ע בשו"ת ארץ צבי ס' ג' בסופו.

18. ר"ל דאע"פ שמוכח בר"ה שרב אשי קדש והוציא את רב פפי ולאחר מכן הוציא את אריסו, וכן בפסחים שם שרבי היה מפור את ברכות הברלה ולאחר מכן היה חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו, כיון דק"ל כר"י 'שיתן לכ"א מעין ברכתיו' עדיף שיברך כל אחד בפני עצמו. אמנם יש לעיין בעיקר חרושיו שהרי מפורש בתוספ' ברכות פ' ו' 'היו עושין הרבה מצוה אחת אחר מברך לכולן' וכו' ע"ש. אולם נראה דיש בזה מחלוקת הפוסקים דכתב השו"ע באור"ח ס' ח' סע' ה' 'אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת (פ' בפעם אחת) כולם מברכים, ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמין', והגאון בביאורו כותב 'משמע מדבריו יותר נכון שיהא כ"א מברך לעצמו, וליתא דרוקא אחד מברך לכולם לכתחילה כמש"ש ע"ש במקורותיו. וכתב השערי תשובה שהמחבר אויל לשיטתו בסוף ס' ו' שאין חשש שיברך כל אחד בפני עצמו בכל מקום, רק שאם רצו אחד מברך לכולם ועיין בעולת שבת ס' רע"ג סע' ד' דכתב שם דעדיף שאדם יקדש לעצמו כי מצוה בו יותר משלוחו, והתוספת שבת חלק עליו, ועיין עוד בהר צבי ח' א' ס' י"ט ובמשנה הלכות ס' נט.

19. בשערי תשובה סע' ו' ובארה"ח סע' כ"ו.

20. לפי שיטת הכלבו ס' מא'. ועין באליה רבה ס' רצ"ח סע' ג'.

21. מקור הדברים הוא מהרא"ש ושבלי הלקט המובאים בבית יוסף בס' קפ"ג דגון שכל אחד מהמסובים יברך עם המברך את ברכת המזון כי אם יפנה לדברים אחרים יפסיד הכונה, וכן פסק השו"ע בפ"ג סע' יברך עם המברך את ברכת המזון כי אם יפנה לדברים אחרים יפסיד הכונה, וכן פסק השו"ע בפ"ג סע'

ועין בירושלמי פ' ה' דברכות ה' ג' ובמגילה ריש פ' ד' דתני "לא יהיו שנים קורין ואחד מתרגם. אמר ר' זעירא מפני הברכה. ע"ש בק"ע שפ' דאין ראוי שיברכו שניהם דבאחד סגי, ותמוה דמ"מ נתקן כן! והקשו שם בירושלמי שלא יהיו שנים מתרגמים ואחד קורא, ואית לך מימר מפני הברכה, אלא משום שאין שני קולות נכנסים לתוך אוזן אחת, ופירשו משום דאין לבם על זה, דתרי קלי לא משתמעו. ושואל מכאן במג"א²² ס' תרס"ט ע"ש. ונפ"מ במגילה דק"ל דאפ' עשרה קורין וא"כ כולם יכולים לברך²³. וי"ל דמגילה חיובא על כל אחד ואחד משא"כ בקריאת התורה הוא חובה על הצבור ולא על היחיד²⁴. ואולם מזה יש להעיר לנ"ד, וי"ל דרב זירא לשיטתיה - עיין בברכות מ. 25 ודו"ק. ובביצה יז' א' פליגי ב"ש ובי"ה דב"ש אומרים מתפלל שמונה ומזכיר שבת בפני עצמו ושל יו"ט בפ"ע, ובי"ה ס"ל דכוללם יחד בברכה שביעית, וי"ל נמי דב"ש ובי"ה לשיטתיהו אולי בהא דברכות נג', שזכרנו דתליא לדברינן אם אמרינן הסברא דתן לו מעין כל ברכה וברכה²⁵ וכו' ודו"ק.

ונ"ל דה"ט נמי שקי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו דיותר טוב לעשות בעצמו המצוה, וא"כ ה"נ למה צריך שחבירו יוציאנו כשאפשר לו לברך בעצמו²⁷, ונהי דקי"ל שומע כעונה, מ"מ אינו רק כעונה, אבל ודאי עונה גופו עדיף, ועין בברכות נג' ובס"ו עמ' ב' בשלהי נזיר²⁸ - אך זה ודאי כך בברכת המצוות ושבח שהוא חיוב על כל אחד ואחד ולא על ברכת הנהנין, ולא ליתנהי ולא ליברוך, וזה ג"כ מה שכתבתי לעיל בס"ד לחלק במאי דהכא פסקינן כרבנן והכא כר"י. וא"כ י"ל דהא דק"ל דגדול העיר²⁹ מערב על כל העיר, ודאי מי שיכול לערב בעצמו,

ז' ... נבון הדבר שכל אחד מהמסובים יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפ' החתימות, עיין בנו"כ וכן כתב המ"א בס' קצ"ג ס"ק ב'. ונ"ל דמ"מ טוב שיאמרו מילה במילה עם המקדש והמברך דאי"א לכון ולשמוע וכו'.

22. דתמה המג"א דאם אסור ששנים יברכו ביחד מדוע נוהגים לעשות כן בשמחת תורה ונשאר בצ"ע.

23. עיין במגילה כא. ואו"ח ס' תר"ץ סע' ב'.

24. ויש עוד לומר שברכת התורה נתקנה לכבוד התורה כמבואר בשו"ע או"ח קל"ט סע' ח' וע"כ כשקוראים פרשה מברכים לכב' התורה וע"כ די בברכה אחת אע"פ ששנים קוראים. אולם קה"ת שהיא מצוה פרטית על כל אחד צריך כל אחד לברך.

25. דהיינו שאם רואים שמצד תירוץ הגמ' "מפני הברכה" פירשו דמקום שאחד יכול לברך, שאר הברכות הן לבטלה. הרי זו סתירה להאמור לעיל. ולזה העיר הגה"מ שר' זעירא לשיטתו בברכות "אמר ר' זירא ... שאין הלכה כר' יהודה" הסובר "ברוך ה' יום יום". ור' זעירא הוא שמו של ר' זירא בירושלמי כמבואר בסדר הדורות ערך ר' זעירא.

26. וצ"ל דאמנם כאן אין שייכות, ל"רוב עם" וכו' אולם ב"ש סוברים דכל ענין וענין קובע ברכה לעצמו מעין "תן לו מעין ברכותיו", אולם לבי"ה כיון שאין הוא סובר שצריך ברכה לכל דבר, אפ' אין פה "רוב עם" בכ"א אם יקבע יותר מברכה אחת, תהיה זו ברכה שאינה צריכה כיון שיכול להוציא את הכל בברכה אחת.

27. עיין בהערה 18 שהובאו בה דברי העולת שבת הסובר כך.

28. הביא ראייה ממה דאיתא בברכות ונזיר שם שרב אמר לחי"א בנו "חטוף וברך" - כמשושיטים כוס של ברכה הוי מחזור שיתנהו לך ותברך. (לשון רש"י שם) למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן. והתניא ר"י אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך... תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא ממהרין (לתת שכר - רש"י) למברך יותר מן העונה אמן. עכ"ל הגמ'. וכן פסק המחבר בס' ר"א סע' ד' "צריך לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך". ומשמעות דברי רש"י שהמברך גדול מהעונה אמן והברייתא חולקת על ר"י, אולם תוס' בדי"ה "אחד" משמע ששניהם שוים רק שממהרין לפרוע שכר למברך, ועיין ביד דוד שהקשה על דברי תוס' אלה. ומהניל משמע דברבי רבנו ז"ל שעדיף שיברך בעצמו ולא יענה אמן. אולם בתשובות המבי"ט פוסק במפורש בס' קי"ז דאדרבה שגדול העונה, ומשמע דלא כנמ' דברכות. אולם נראה דסמך על דברי הרא"ש בחולקין פ' כסוי הדם ס' ח', ועיין דברבי חמדות על אתר שיישב את הרא"ש ע"פ הסוגיא הנ"ל.

29. ביצה טז'.

יותר טוב שיערב בעצמו ולא יוציאנו גדול העיר, וא"ש מה שאמר שם שמואל לההוא סמיא דפושע הוא. וכן מ"ש שלחו מנות לאין נכון לו (שם טו): שיערבו ע"ת דלכתחילה אסור לסמוך עצמו על גדול העיר ומצוה בו יותר משלוחו. שוב נזכרתי מדברי ס' אבן העזר ס' קס"ח שדחה דברי המג"א שם ס"ק ב' מה שהקשה על המהרש"ל דאדרבא יותר טוב שיברך אחד לכולם משום ברוב עם הדרת מלך. ותיריך האבה"ע דהיו יושבים בבה"מ ולומדים דאו י"ל כשאחד יברך להוציא כולם, שיך לומר בר"ע, אבל בעלמא בין שאחד מברך לכולם בין שכל אחד ואחד בפני עצמו, בכל ענין שיך לומר בר"ע הדרת מלך. ע"ש שהביא ראייה לדבריו, וא"כ נסתר מ"ש למעלה³⁰ בס"ד.

וכן המנהג דהכל מברכים על ספירת העומר כשכל אחד סופר בפ"ע ולא משגחינן בהא דרוב עם הד"מ ויוציא הש"ץ לכולם והרי אין מכוונים לצאת כמו בברכת תקיעת שופר ומגילה דהש"ץ מוציא לכולם, ודאי י"ל דשם שאני שהוא מוציאם גם בגוף המצוה משא"כ בספירת העומר דכל אחד מברך לעצמו. וצ"ע עריינין³¹. ועיין ברש"י בשבת דף לד. דפירש בד"ה "ערבתם" – ערובי חצירות ותחומין וע"ש במפרשים. והנראה לכאורה כונתו לפ"מ דק"ל דאסור להרבות בברכות וא"כ י"ל דכששואל הוא צריך לשאול על שתיהן דאם לא כן יצטרך לברך על כל אחד ברכה בפני עצמו קודם חשיכה ברכת עירוב חצירות ובי"ת. וא"כ הוא מרבה בברכות שאין לו צורך, וע"כ פירש רש"י על שניהם כאחת ומוכח דמברך ברכה אחת לעירובי חצירות ותחומין.

אולם בגיטין ו: פרש"י עירובי חצירות לחוד וע"ש בתוס'³², וא"כ מדברי רש"י בגיטין סתירה לכאורה ע"ז, וי"ל דפירוש בודאי לא שיך לברך כלל כשמערב בבה"ש דדילמא כבר לילה הוא ולא מהני ערוב עוד. רק מדרבנן³³ מקילינן. אבל מ"מ הרי ברכה לבטלה הוא בלאו דלא תשא כברכות לד.³⁴ א"כ י"ל דאסור לברך כשמערב בבה"ש וא"כ בלי זה לא הוי רק ברכה אחת³⁵ ואתי שפיר, וא"כ י"ל דלפי מה דק"ל לא גזרו על השבות בביה"ש באמת מותר לכתחילה לערב בבה"ש. א"כ שפיר יכול לברך ג"כ – שוב ראיתי בספר בן אורי הנדפס מחדש מפלפל בדברי רש"י בסוגיין. וע"ש היטב³⁶.

30. דהיינו מה שכתב למעלה שבברכת המצוות עדיף שכל אחד יברך לעצמו ולא ברוב עם, אולם לפי אבן העזר גם כשכולם מברכים ביחד הוי ברוב עם בברכת המצוות.
31. עיין במבי"ט הנ"ל במה שכתב לגבי ברכת ספירת העומר.
32. תוס' הקשו על רש"י שפירש רק בעירובי חצירות שהרי הגמ' הגיעה למסקנה שהמשנה מדברת רק על עירוב תחומין שהוא אסור לערב בבה"ש, ולכן צריך להזהיר עליה קודם השבת, וא"כ מדוע רש"י פירש שמוזירים על ע"ח.
33. רש"י ד"ה "שניהם קנו עירוב", א"ח תט"ו הל' ב' וי"ג.
34. "כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תשא".
35. דהיינו של ערוב חצירות שבזה מותר לערב לכתחילה בין השמשות וכפי שכתב לאחר מכן משום שנפסקה ההלכה כרבי שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו. ועיין א"ח ש"ז סע' כ"ג וס' שמ"ב סע"א.
36. פירושו בדברי רש"י מופיע שם כתוספת הסבר ליישב את רש"י בגיטין.